

Gaja Gujt,
4. E razred
Prve gimnazije Maribor

NATEČAJ ODDELKA ZA FILOZOFIJO NA FILOZOFSKI FAKULTETI V MARIBORU:

»KAKO MISLITI PANDEMIJO: FILOZOFIJA V ČASU VIRUSA«

FILOZOFI VSEH DEŽEL, ZDRUŽITE SE !

Leszek Kolakowski v Filozofskih esejih ugotavlja, da človek ni nikdar samo to, kar je trenutno, ampak je vedno nekaj več od tega. Je tisto, kar je bil, tisto, kar še ni in tisto, kar še bo. Njegovo bistvo se ne pojavlja samo v dimenziji sedanjosti, oziroma obstoječega, ampak tudi v dimenziji preteklosti in bodočnosti. Posebej pomembna je določitev njegove biti glede na bodočnost, ki odkriva pogled na obstoječe stanje in preteklost. Samo v tej dimenziji bodočnosti se lahko odkrije, da je možnost svobode pogojena z odsotnostjo naravno-znanstvene vzročnosti v svetu človekovih zadev in stvari. Negotovost in tveganje, ki spremljata vsako svobodno človeško dejanje, izhajata iz nezmožnosti absolutne predvidljivosti bodočnosti, kar je le druga plat že omenjenega dejstva, da življenje ljudi, tudi politično, ni v celoti zaprto in determinirano. Človekov obstoj je nenehno ogrožen, poln nevarnosti, pa čeprav je njegova dejavnost v določenih primerih utemeljena na racionalnem predvidevanju bodočnosti. Zato človek kalkulira in planira, pa tudi upa, kajti vsega ni mogoče predvideti. Življenje je postalo tvegano, pa tudi tragično, zategadelj pa toliko bolj človeško. Kajti popolno ali skoraj popolno predvidevanje bodočnosti, bi predstavljalo že neke vrste smrt. (Glej: Leszek Kolakowski: Filozofski eseji, »Nolit«, Beograd, 1964, str.74-75).

Razmerje med človečnostjo in nehumanostjo nas danes zaposluje morda bolj kot kadarkoli prej. Priče smo neverjetnim dosežkom človeštva pri obvladovanju narave in kozmosa, hkrati pa smo lahko osupli in ogorčeni nad človeško norostjo, nesposobnostjo in nemočjo. Vrvohodstvo med humanizmom in barbarstvom sta žal človeška stalnica. Živimo v času, ki je poleg številnih dosežkov, ki jih nekateri imenujejo napredek, zaznamovan tudi z najhujšimi primeri surovosti, poniževanj, nečlovečnosti, ekocida, nesvobode in še in še bi lahko naštevali. Svoboda posameznika in družbe se lahko uresničuje s sodelovanjem, pogovorom, dialogom, polilogom, dogovorom, soglasjem ter medsebojnim razumevanjem in sporazumevanjem. Tisti, ki so imeli ali imajo več moči, so dialog velikokrat spremenili v izsiljevanje ali nasilje.

Nosilci fizične in ekonomske moči so se pričeli kititi z znanostjo in tehniko, z velikimi dosežki moderne industrije, elektronike, informatike. Z močjo orožja vseh vrst, atomskim, biološkim, kemijskim, raketami in drugimi nasilnimi sredstvi kot dosežki znanosti, so pričeli verjeti, da je mogoče z uporabo sodobne propagande in publicitete »izdelati« v ogledalu svojo lepo podobo (»Zrcalce, zrcalce povej, kdo najlepši in najboljši v deželi je tej?«).

Ali bomo pristali na to, da je vprašanje vesti in odgovornosti mogoče vselej »znanstveno« in »tehnološko« obdelati in prilagoditi lastnim potrebam nosilcev moči? Da morata biti človek in človeštvo vselej zgolj vodena s tujo voljo interesov in moči?

Človekova svoboda in dostojanstvo sta temeljna atributa smisla življenja.

Človek je v svoji svobodi v zgodovini človeštva nenehno ogrožen. Svobodo je moral človek vselej uveljavljati kot zahtevo. Praktično nikoli ni bila svoboda priznana dejstvo. Vprašanje uresničitve, udejanjanja svobode, je vselej odprto in tvegano.

Skozi zgodovino človeštva si je človek nenehno prizadeval, da bi čim popolneje definiral samega sebe. V različnih zgodovinskih konstelacijah je človek različno doživel situacije, ki jih je živel. Različna dogajanja in procesi, ki so jih sprožali centri moči so velikokrat poskrbela za razvrednotenje in razčlovečenje nemočnih.

Še bolj zaskrbljujoča je današnja situacija, ko se marsikdo sklicuje na znanost, ki bi naj razrešila večino temeljnih problemov človeštva, tudi takrat, ko se znanost zlorablja ali pa je del nje dekla interesnih centrov moči in jim služi v škodo človeka in človeštva v celoti. Tako nekateri trdijo, da znanost vodi človeka od ene zmage nad naravo do druge, nekateri pa menijo, da je znanost kriva za številne vojne, zastrupljanje okolja, pa tudi za vso človeško nesvobodo. Kje je torej resnica in prava mera premisleka? Rene Descartes je za mnoge prvi moderni filozof, ker je postavil dvom za podlago slehernega spoznanja. Slehernemu raziskovalcu je vcepil v misel dvom. Ničesar ne sme vzeti za dokončno in resnično. Dvomit mora torej o vsem in tako je dvom o resničnosti neke trditve ena od značilnosti znanstvenega pristopa. Seveda se tudi filozofija poslužuje skepse, kot principa mišljenja. Skepsa je torej nasprotje sprejetja dogme – nedokazane resnice. In samo medklic: centri moči in režimi, ki ukalupljajo človeka v obvezna dokončna ideološka spoznanja, ne odobravajo ali celo ne dopuščajo niti svobode do skepse. Nekateri menijo, da je del znanosti ali kvazi-znanost, postala opij za ljudstvo.

Čeprav znanstveni dosežki omogočajo, še posebej razvitim, bistveno višjo kvaliteto življenja, pa sebični interesi posamičnih nosilcev monopolov in militaristični dejavniki, vzpodbujajo različne oblike netolerance, nestrpnosti in nasilja, kar ustvarja še večje nezaupanje, družbeno nestabilnost in zaostrovanje medsebojnih odnosov. Ogromno sredstev se uporablja za uničevanje človeka in človeštva v celoti. Znanstvena, tehnična in druga sredstva zadostujejo, da bi se uspešno razrešila številna temeljna materialna vprašanja in problemi človeštva, pa temu žal ni tako.

Številni spopadi in druženo-ekonomska protislovja so bili in so še vedno, razlog za človeške tragedije. Razreševanje konfliktov se je običajno izvajalo z najbolj nehumanimi sredstvi. Upravičeno si zastavljamo vprašanje, ali človeštvo zmore na tej stopnji razvoja civilizacije in kulture uveljaviti takšno družbo, ki bo odpravila izkoriščanje človeka, s tem pa tudi oblast nad človekom in s tem odpraviti razkorak med humanim in nehumanim. V današnjih okoliščinah moramo biti še posebej pozorni na bolj subtilne vidike nehumanosti, za katere so značilne razne vrste manipulacije.

Djuro Šušnjić v knjigi »Ribari ljudskih duš«, opredeljuje manipulacijo takole: »Manipulacijo lahko opredelimo kot premišljen, sistematičen in nadzorovan postopek ali skupino postopkov, s katerimi manipulator, ki uporablja simbolna sredstva v psihosocialnih pogojih, ki so zanj ugodni, preko komunikacijskih sredstev pošilja v maso določena sporočila z namenom, da bi vplival na prepričanja, opredelitve in vedenje velikega števila ljudi tako, da bi se ti v zadevah, o katerih ne obstaja splošno soglasje, za katere pa so življenjsko zainteresirani, usmerili po prepričanjih, opredelitvah in vrednotah manipulatorja, ne da bi se tega zavedali.« (Djuro Šušnjić: »Ribari ljudskih duš«, Mladost, Beograd, 1984, str.29).

Pandemija in epidemija virusa COVID sta bistveno spremenili družbena in ekonomska razmerja doma in v svetu. Zato je potrebna posebno velika previdnost glede ogroženosti demokracije.

Na svetovni ravni in po posamičnih državah se je sprejemala vrsta ukrepov za zaježitev pandemije, hkrati pa ne gre prezreti številna resna opozorila, da obstaja nevarnost širjenja »virusa nedemokratičnosti in zlorab.« Opozorila, da so ljudje ogroženi zaradi virusa, kar je sicer res, je mogoče uporabiti za zlorabe in kršenje človekovih pravic. Še vedno velja opozorilo, da je med rabo in zlo-rabo en sam samcat korak. Varstvo človekovih pravic je na velikih preizkušnjah, kar ne kaže zanemariti.

Ena o temeljnih občečloveških vrednot je solidarnost. S tem mislimo na solidarnost v ožjem smislu, na solidarnost v Sloveniji in solidarnost do sveta. COVID je prava priložnost za preizkus, koliko gre za dejansko solidarnost, ali pa je le ta zgolj deklaratorna in normativna, v stvarnosti pa je žal ni. Pandemija je že povzročila spreminjanje razvojnih in drugih strategij. Ni dvoma, da je pandemija povzročila še večjo finančno, ekonomsko in socialno krizo. Stopnja brezposelnosti se bo povečala. Morebiti se bo povečala razprava o univerzalnem temeljnem dohodku za vsakogar. To bi lahko postalo neke vrste »cepivo« za premagovanje socialnih in drugih problemov. S COVID pandemijo je narasla tudi pandemija nezadovoljstva in pandemija družbenih pretresov. To pa običajno vodi v pojave različnih uporov. Pokazalo se je, da je COVID po dolgem in počez pričel razjedati svetovno skupnost ne le biološko, ampak predvsem družbeno.

Tudi Slovenija se je znašla v vrtincu COVID zmešnjav. Nič čudnega. To je pač značilnost vseh virusov, bioloških in družbenih. Oglašali so se in se še sedaj oglašajo biologi, medicinci, filozofi, oglašali so se politiki, pa tudi laična javnost. Bilo je tudi nekaj polemike, ki je vedno dobrodošla in »zdravilna«. Bistri duha in razpira nove poglede, odkriva pa tudi nova dejstva. Tako v biološkem, medicinskem, političnem, pa tudi filozofskem smislu. Rada imam medicino in rada imam filozofijo. Zato navijam za Sokrata in Hipokrata! Potrebujemo odprto družbo!

Jean Jacques Rousseau je v svojem delu Družbena pogodba, med drugim zapisal: »Odreči se svoji svobodi, pomeni, odreči se človeški veljavi, pravicam, ki pritičejo človeku, celo svojim dolžnostim...In končno je neveljaven in protisloven vsak dogovor, s katerim dobi ena stran neomejeno oblast, druga pa popolno pokorščino...« (Jean Jacques Rousseau: Družbena pogodba, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1960, str. 67).

Postavlja se nam vprašanje: Kako misliti pandemijo in kakšna je v tem vloga filozofije danes, v času 21. stoletja?

Starogrški filozof Epikur je v pismu Menojkeju med drugim zapisal: »Nihče naj se ne pomišlja ukvarjati se s filozofijo, ko je mlad, in tudi ko prestopi prag starosti, naj se ne utruji baviti se z njo: nihče ni namreč niti premlad niti prestar za pridobivanje duševnega zdravja. Tisti, ki pravi, da še ni napočila ura za filozofijo ali pa da je prešla, je podoben človeku, ki trdi, da še ni čas za srečo ali da je čas za srečo mimo. S filozofijo se mora torej ukvarjati tako mladenič kot starec: ta, da se med staranjem pomladi med dobrinami po zaslugi tega, kar je doživel v preteklosti, oni pa, da je obenem mlad in star, ker se ne boji prihodnosti. Gotovo si je potrebno prizadevati za to, kar nam prinaša zadovoljstvo: če je prisotno zadovoljstvo, imamo vse, če pa ga ni, delamo vse, da bi ga dosegli.« (Glej Branko Bošnjak, Filozofija, Uvod u filozofsko mišljenje, Naprijed, Zagreb, 1973, Epikur: Filozofija kao oslobođenje od straha, str.89 in Barbara Zlobec: Pismo za Menojkeja, revija ARTEPAKT, 03. 12 .2018)

Kako naj razumemo to Epikurjevo misel ali poziv?

Filozofi vseh dežel, združite se!

Maribor, 23. februar 2022

Gaja Gujt

4. E razred Prve gimnazije Maribor